

ВЪРХУ ДУХОВНОТО И НЕМАТЕРИАЛНО НАСЛЕДСТВО В СЕЛО ВЛАДИЧЕНЦИ: БОГОСЛОВСКИ ЩРИХИ

Ивелина Николова НИКОЛОВА

Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

Abstract. Theological research on the problems and challenges of society is severely limited in its broad application. To a much greater extent this applies to theological research on the Bulgarian village and the religious life in it. Contrary to the general scientific attitude, an interdisciplinary project, with a leading direction in theology, tries to reach the spiritual, religious and cultural life of the population of four villages and two monasteries in the Vidin region. The reason for the realization of the project is deeply personal, but at the same time it is an open challenge for the manifestation of different thinking and action.

Keywords: village, theology, spiritual and cultural heritage, Vidin region, strategy, interdisciplinarity

Въведение

Настоящото изследване¹⁾ цели да представи причините и мотивите за реализирането на един мащабен интердисциплинарен проект с базова организация Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ към Фонд „Научни изследвания“. За първи път в историята на университета, но и в Община Димово, се прави подобен проект.

През м. ноември 2018 г. приключи общофакултетният проект „Трансформиращото се село“ към Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“. В него пет специалности търсиха промените, настъпили в българските села със затихващи функции през последните 20 години. Подекип „Теология“ проследи промените в едно село в най-бедния район на България – Северозападния, село Владиченци – село с не повече от 40 души население, с неизследвана религия, социален, културен и национален живот.

Проектът приключи успешно с представянето на монографичното съчинение „Владикино село Владиченци“ и документален филм, посветен на тежкия живот в селото. Нашите усилия обаче не стигнаха дотук. Продължаваме изследванията, свързани с бедното и затихващо село Владиченци, но в разгърнат интердисциплинарен план – чрез спечелен проект към Националния фонд „Научни изследвания“, проектиран за 3 годишен период със заглавие „Християнското, културното и историческото наследство на Северозападна България – стратегии за съхраняване и транслиране на локални идентичности“(КП 06 ОПР 05/6).

Обекти и предизвикателства

Проектът стартира през месец декември 2018 г. Основното научно направление в него е теология. Този е първият фактор, който е различен, уникален и нетипичен. Това е така, защото за богословите е известно

обстоятелството, според което богословската материя трудно се вгражда в една по-широка обществена изследователска призма. Често пъти социалните измерения на теологията се свеждат до църковните и прицърковните изследвания; извън църквата обхватът и действията им е ограничен. От друга страна в университетските среди отдавна се създаде мнението, че хуманитаристиката трудно може да бъде приложена в услуга на обществото тогава, когато тя центрира изследванията си в едно абстрактно научно поле. Нейните ресурси и изследователски научни резултати нямат пряка практическа приложимост в живота на обществото като цяло, за разлика от други научни области, които взаимодействат директно с различни обществени сфери. В много по-голяма степен това се отнася до теологията. Практическата теология има своето приложение главно в църковните среди, но на систематическата теология сякаш не е присъщо да реализира своя научен потенциал практически – в полза на обществото повече, отколкото на тесния кръг богослови и църковници. В още по-широк контекст това се отнася до мястото и значението на хуманитарните, респ. богословските изследвания в Северозападна България, Видинска област.²⁾ Фактът, че настоящият проект поема инициативата да докаже тъкмо обратното, е първото предизвикателство, което на този етап е успешно преодоляно, защото на основното направление теология беше гласувано доверие от страна на оценителите (и не само) в начертаната от него стратегия за съхраняване и транслиране на духовното наследство на изброените по-горе обекти на изследване.

Екипът към проекта се опитва да съхрани доколкото е възможно поне част от християнското, културното и историческото наследство на четири села и два манастира. В проекта се включват села от Община Димово: Владиченци, Мали Дреновец, Извор и Държаница. Към тях се добавят Изворски манастир „Успение Богородично“ и Добридолски манастир „Света Троица“. Обхватът на проекта е широк и според заложеното време от три години трудно могат да бъдат обхванати всички

насоки, които в процеса на работата се разгръщат периодично. В по-конкретен смисъл центърът на проекта е едно от селата със затихващи функции – село Владиченци. Усилията на екипа са съсредоточени в него. Това е второто предизвикателство, насочено към основния обект на изследване. Село Владиченци е малко село от четиридесет души. Поради изброените характеристики и по ред други причини то не привлича погледа на богослова и поне от още две страни – в селото никога не е имало православен храм. За това свидетелства неговата седем вековна история. Религиозният живот в него е не просто закърнял; той почти не е съществувал в чиста форма.

В първия момент богословът следва да се запита какво точно ще изследва в подобно село? Смятам обаче, че ние трябва да обърнем погледа си назад и навътре като хора, а не като научни работници; като наследници на тези, които не са вече сред нас. На тях дължим миналото си, а бъдещето трябва сами да изградим, за да можем да продължим делото им. От дълг, от чувство на синовна благодарност, от поклонение към паметта на хората, но и на историята, всеки от нас е задължен да даде своята лепта в съкровищницата на това, което го е изградило като човек и като българин. Като научен работник той може да положи постигнатото дотук като краеъгълен камък, върху който да съгради бъдещето на родното място. Казано на богословски език – „Твоя от твоих“ – полученото от Твоята ръка ти дадохме, или в друг контекст: ако нашите предци са положили живота си за нашия, за да ни има, да живеем по-добре от тях, да имаме по-добро бъдеще, то ние сме задължени да сторим възможното и за тях. Човекът е човек тогава, когато живее за нещо повече от самия живот; строежът на храм, на свято място, в което да пребъдваме в молитва за тези, които ги няма е ценно само по себе си. Това дело включва в себе си редица аксиологични белези от различен характер: църковен, практически, литургичен, социален и т.н. Основен остава дълбоко личният – храмът, който понастоящем се строи в село Владиченци като практическа

инициатива на проекта, е символ на равносметка с миналото и отдаване на дължимото на паметта на тези наши предци, които ги няма сред нас.

Проектът към ФНИ ще приключи следващата година, но святото място, построено по инициатива на екипа по проекта, ще надживее всички нас.

Друго интересно предизвикателство за богослова е издирването на религиозната ядка, описването на религиозния живот на местните хора – нещо, което не е правено до този момент, но което чертае първите следи на прохождането към този изследователски обект.

Един от специалните моменти в настоящия проект е включването на научни работници от четири специалности (теология, история, археология и етнология), но и местни държавни работници от Видинска Света Митрополия, Регионален исторически музей – гр. Видин, Държавен архив – гр. Видин, Регионална библиотека – гр. Видин. С общи усилия и в краткотрайна перспектива работата ни се обвързва с идеи, опит и желание да съхраним и транслираме културното и духовното наследство на нашите предци.

Стратегия за съхраняване и транслиране на духовното и нематериално наследство в село Владиченци

Погледът към българското село през последните години се разшири и обхвана значителен брой отрасли: селскостопански, земеделски, миграционен, туристически и др. Българското село се оказва звеното, което на територията на страната не е и не може да бъде възприето като отживелица, въпреки съвременните нагласи гръбнакът в ритъма на днешния живот да преминава през големите градове. Там протича цялата негова динамика, там се случват и предвидените, и непредвидени обстоятелства и животът в големия град се оказва най-голямата провокация пред съвременния човек.

Не бива да се пропуска и фактът, че животът на българите до такава степен е свързан с живота в селото, че по-голямата част от промените, които засягат хората в големите градове, най-напред са регистрирани като случили се в тази малки социални и обществени звена. Що се отнася до религиозния фактор, в малките села, незасегнати от драматичните промени в големите градове, християнството се практикува самобитно. Връзката между будното национално и религиозно самосъзнание на хората е по-жива и действена тъкмо в селото. То се оказва все още незасегнатото място до такава степен, от външни влияния, чужди на православната и националната ни култура. От друга страна термините „актуалност“, „съхраняване“ и „транслиране“ са свързани с промените, които протекоха в живота на българското село през последните двадесет години, и провокират научния интерес от няколко страни.

Съхраняването и транслирането на локалните идентичности в живота в българското село през последните години са едни от най-актуалните звена за съвременния изследовател в няколко направления: в житейски план, в социален, в икономически и в други. В историческа перспектива, посочените понятия, отнесени към село Владиченци, са белязани с няколко характеристики: политически, икономически, социални, битови, религиозни и др., основаващи се на агресивното завземане на живота на хората, на обезкостяването на живота органично тяло на селото, но не чрез сила, нито с определена цел или властване на институция или политическа партия. Такава е орисията на българското село през последните години: недобрата участ подчинява живота на хората, осуetyавайки възможността им за развитие. Този процес убива надежди, обезверява, огрубява хората и нравите им. Той е заплаха срещу духовността и религията и вероятно тя е много по-мощна отколкото през други периоди от историята на България. Това е така, защото тя протича бавно, неусетно, принуждавайки хората да приемат своята безпомощност и изоставеност от Бога.

Село Владиченци - фокусът на настоящите изследвания по проекта

Както стана ясно, обектът на бъдещите изследвания по проекта е село Владиченци – малко, почти изчезващо село в един от най-бедните райони на страната ни – в Северозападна България.³⁾ То се намира на близо 40 км от гр. Видин. Жителите му не наброяват повече от 50 души – предимно възрастни хора.⁴⁾

Обектът на изследването е свързан с общия контекст, в който протича историческия развой живота в село Владиченци. Като принадлежащо към област Видин, в него обезлюдяването е важен показател, характерен обаче и за повечето села от този район. „Област Видин, където са повечето от селата които визираме, има най-малко население в страната – под 98 000 души. В края на 2013 г. населението на Видинска област е било 97 536 души, според заключителните данни на териториалното статистическо бюро. По този демографски показател Видинският регион се нарежда на последно място по население след всички други български области“⁵⁾. Според данни на Националния статистически институт (НСИ), през 2016 г., гр. Видин се нарежда на първо място сред градовете в страната с най-висок отрицателен прираст на населението (-2.6).⁶⁾ Намаляването на жителите в селата не само във Видинска област, но изобщо в страната⁷⁾ е показател за недобра икономическа и социална политика в съхраняването на българските села. Този процес в българското село се развива вече повече от шест десетилетия. Изследванията на НСИ показват, че ако процеса на обезлюдяване в селата продължи с тези темпове, през 2060 г. в България няма да има села“ (Shishmanova, 2015).⁸⁾ Още повече тази констатация би могла да бъде отнесена до село Владиченци, в което времето на последни динамични прояви на живот в него отстои на повече от 70 години от 2018 г. В регионален аспект делът на лицата на 65 и повече навършени години

е най-висок в областите Видин (28.9%), Габрово (27.9%), Кюстендил и Ловеч – по 26.4%“.⁶⁾ Критични са данните и по отношение на съотношението между лицата в активна възраст спрямо по-възрастните. Според същите данни на НСИ „най-неблагоприятно е съотношението в областите Видин (69.2%), Ловеч (65.7%) и Габрово (64.6%)“.⁶⁾

През следващите тридесет години едва ли ще се направят големи скокове в развитието му, а това означава преминаването на цял век в мълчание, в бавно затихване и отмиране на живота и духовността в него.

Анализ на проблема

Съхраняването на християнското, културното и историческото наследство на Северозападна България и транслирането му в съвременна среда, е актуално предизвикателство със засилен интерес пред научните среди и пред българската общественост. За никого не е тайна, че за разлика от други области на страната, Северозападна България е изправена пред изключително сериозни предизвикателства: според последни данни тя е областта с най-нисък регионален вътрешен продукт на човек от населението в целия Европейски съюз. Предварителният анализ на състоянието на селата в във Видинска област, базиран на данни от НСИ (2016 г.) посочва, че това е областта с най-висока смъртност в страната,⁸⁾ с най-висок отрицателен естествен прираст, и с най-висок дял на лицата над 65 години. Видинска област е с ярък икономически спад, с висок демографски срив и с остър дефицит в духовно и културно развитие. Над 80 села от региона са с под 200 души жители, а останалите са поставени на челно място в редицата на изчезващите носители на белезите на християнска и културна идентичност. Наясно сме, че замирането на живота в селата е открита заплаха пред българската духовност и култура, но едновременно с това регистрира актуален проблем пред научната общественост с изключително висока степен на тревожност. Парадоксален обаче е устойчивия спад в научното му проблематизиране,

като резултат от застой в изследванията в страната според Националната стратегия за развитие на научните изследвания (2017-2030 г.).⁹⁾ Причините за липса на научен интерес към изразеното предизвикателство се свеждат до: (1) недостатъчен местен кадрови ресурс; (2) липса на мащабна стратегия, обединяваща действията на специализираните местни институции и на външни специалисти; (3) недостатъчно финансиране.

Изхождайки от този факт настоящия проект не е самоцел; в по-широк план то съответства на визията и целите на Националната стратегия за развитието на научните изследвания, чиито реализации би трябвало „да доведат до съществен положителен ефект върху редица области от обществения живот.“⁴⁸⁾ Създадените предпоставки привличат вниманието на изследователи от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ в областта на теологията, етнологията, историята и археологията.

Предвид тези факти ние фокусираме своето внимание върху обществено предизвикателство от регионално значение. Основният изследователски въпрос е: Как да се изгради стратегия за съхраняването и транслирането на християнското, културното и историческото наследство на Северозападна България? За целта сме подбрали няколко характерни случая от Видинска област, които чрез теоретични анализи и по аудио-визуален път рефлексивно да документираме християнската и културно-историческата им тъкан. Отговор на поставения въпрос ще потърсим вглеждайки се в тези белези на локални идентичности, на християнски и културни проекции на обектите, които ни водят до видими следи, обговаряйки ги теоретично и разгръщайки ги практически. В интердисциплинарен план се появяват пресечни точки в проблематизирането на бит, култура, традиция, памет, обичаи, практики и др., угаени в пространствата и материалните следи на изследваните обекти. За нас е важно да отразим не само формите на предаване на християнското, културното и историческото наследство, но и да потърсим стратегии за преживяването и транслирането му в днешните социални

условия. Част от тези стратегии са свързани с оставянето на теоретични, аудио-визуални и практически следи от изследваните обекти, чрез които се маркират пътища за съхраняване на християнство, култура и история, и съвременното транслиране на белезите на локалните идентичности днес. Тези стратегии наричаме „стратегии за съхраняване и транслиране на християнско, културно и историческо наследство“.

Посочените стратегии изхождат от следните ситуации: (А) Актуалната ситуация в Северозападния регион и острата нужда от иновационна и кадрово добре планирана стратегия за запазване на нематериалното му наследство; (Б) Необходимостта от засилване на връзките между наука и образование, държавните органи и обществото като цяло с цел запазване на важни звена от християнското, културното и историческото ни наследство; (В) Целите, заложи в Националната стратегия за развитие на научните изследвания (2017 – 2030 г.).⁸⁾ Предвид това в проекта са дефинирани насоки и типични подходи за тяхното реализиране чрез тясно интердисциплинарно взаимодействие между научни работници от базовата организация (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“) и специалисти от културните, образователните и духовните институции на територията на Община Видин и на Община Димово (Видинска Света Митрополия, Регионално управление на образованието (РУО), Регионален исторически музей – Видин, Държавен архив – Видин, Регионална библиотека – Видин, Библиотека – Димово, Читалище - Димово): (Г) Предварителен опит - настоящият проект е продължение на успешно приключилия наскоро общофакултетен интердисциплинарен проект към Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Философско-исторически факултет с название „Трансформиращото (се) село“. Един от изследователските обекти в него е с. Владиченци (Видински регион, Община Димово), който е приоритетна област на подекип „Религия и философия“. В работата по проекта са проведени теренни проучвания, обработени са научни бази данни с

конкретни теоретични резултати. В приемствено отношение, и в кадрови аспект, по-голямата част от участниците в приключилия проект са участници в настоящия проект. По назованата изследователска линия то се явява продължение на неговия опит, научно поле и резултати.

Мотивите за надграждането на приключилия проект в настоящия са инспирирани от: (1) един от общите обекти на изследване (с. Владиченци); (2) предварителният опит, постигнати резултати, и установени работни контакти между местни държавни и общински структури и научни специалисти от базовата организация; (3) научният потенциал на базовата организация, който от направление „Религия и теология“ разширява изследователското поле в интердисциплинарен план; (4) възможността за включване и на други обекти със сходни типологични характеристики; (5) изграждането на интердисциплинарна мрежа за приложението на иновационни практики на местно ниво; (6) възможността за привличането на по-голям брой местни специалисти.

Фигура 1. Условно взаимодействие между базови подекипи и местни институции

За изпълнението на целите на проекта са подбрани четири села във Видински регион, община Димово: с. Владиченци, с. Мали Дреновец, с. Държаница и с. Извор и два действащи православни манастира във Видинска епархия – Добридолски манастир „Света Троица“ и Изворски манастир „Успение Богородично“. Подборът се базира на няколко показателя от практически и научен характер: сходни типологични характеристики на села със затихващи функции, в които белезите на идентичност, духовност и култура са ярко изразени, но и застрашени; недостатъчно добре изследвани богословски, исторически, етноложки и археологически аспекти; предварителен (частичен) теоретичен и практико-приложен опит на местните държавни и общински институции в избраните обекти.

Фигура 2. Локализация, фокус и обект на изследване

Проектът допълва предварителния опит и създава възможност за разрешаването на общественото предизвикателство от няколко страни: (а)

от гледна точка на изграждане на иновативни модели за съхраняването и транслиране на християнство, култура и история; (б) с оглед на подпомагането на специализираната работа на държавните местни институции; (в) обогатяване на интердисциплинарния профил на проекта.

Актуалност и значимост на научната проблематика

Темата за съхраняването и транслирането на християнската и националната идентичност на българското село е актуална както темата за живота, защото днес във века на динамиката разбираме, че единствено първичните гнезда на българското са призвани първи да защитят цялостта на българското. Ние сме тези, които сме призвани да закрепим основите на създаденото и да го съхраним за поколенията. Следователно актуалността на темата се формира на базата на постоянно актуалното настояще, в което тази тема звучи като призвание и отговорност.

Село Владиченци е почти замряло откъм живот бедно село, не благоустроявано, с жители без надежди, които са преживели катаклизмите на времето, радикалните промени в социалния, културни, икономическия и религиозния живот и са станали свидетели на споменатите трансформации и на разнообразните, понякога противоречиви реформи, допълнително мотивират решението ни да надникнем зад тази овехтяла, изтрита и прокъсана завеса на миналото. Точно тези хора захранват желанието на всеки изследовател да разбере какво и защо е изгубено, какво и защо е запазено у тях, в техния свят, в ежедневието им живот и да си отговорим на много въпроси, които ние, в големите градове, не си задаваме често. Ето този въпрос е актуален. Актуален трябва да наречем опитът шепя забравени от по-височайшите да се борят да живеят в условията на постоянна динамика и разпад на нематериалното наследство, без някой да им протегне ръка, без да бъдат чути и без значение (за тях) дали някой определя тази тема за подходяща, или не. Там, където човешки същества се борят за живота си преко сили, там, където животът спира

преди да е започнал, там, където хлябът често не достига до местните жители, а водата от година на година намалява, там, където вярата в Бога тлее измежду грижите на деня, се намира най-актуалната тема – темата за съхраняването и транслирането на духовното богатство и живота не просто на селото, но на живота на една малка общност, която може да бъде определена като извадка на по-широка социална картина.

Съзнаваме, че село Владиченци не е единственото, нито първото българско село с подобен начин на живот. Селата от този тип са стотици в България. Би било ценно и полезно да се проследи начинът на живот в няколко подобни български села и да се извлекат практически изводи. Това обаче е въпрос на дългосрочни научни проучвания.

Литературата във връзка с малкото северозападно село Владиченци, е оскъдна. Сведения липсват за много събития, свързани с името, историята, живота и благоустройството на селото. Откъслечни сведения намираме в някои по-известни съчинения. Оказва се, че някой трябва да постави началото на спомена за едно село, което върви бавно към своя край. И ако мастилото и перото се оказват единствените средства, с които можем да се преборим и да помогнем това да не се случва, ние го правим, защото това е по силите ни. Вярваме, че един ден някой би се досетил за нашето село, би надникнал зад кулисите на времето и може би отново ще му даде животът, който заслужава. Там, където Бог е поставил шепа хора да се борят за живота си, Той несъмнено е сред тях и промисля за всичко. Животът на тези хора обаче изтлява без да са познали Източника на живота, жалките им опити са свързани със собствени парафрази на връзката си с Бога и своеобразното ѝ практикуване.

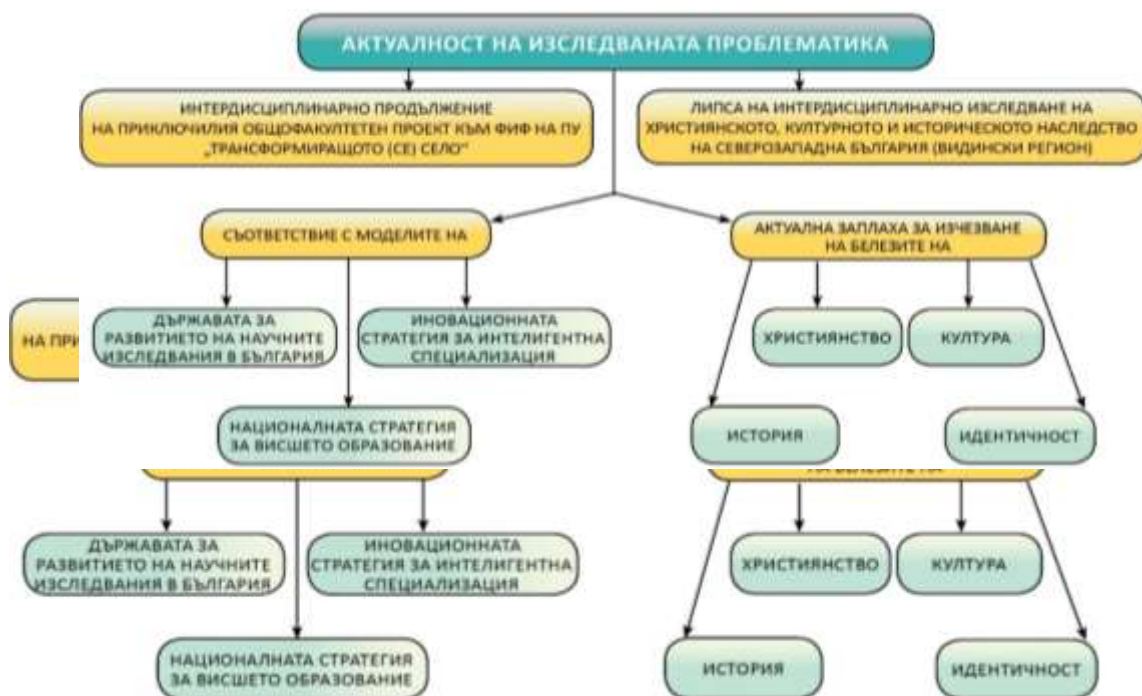
И точно тази причина да се захванем тъкмо със село Владиченци, подчертава актуалността на темата: за да може под белия лист да се роди историята на това село, да се трансформира миналото му в настоящето, да се прероди върху хартията с нов поглед към бъдещето и с надежда, че някога то отново може да започне да диша. С риск да прозвучи амбициозно

бихме казали, че като резултат от всичко това можем да се запитаме: селото по какъв път ще поеме оттук нататък? В исторически план този път е ясен; той следва начертаната траектория от преди десетки години. В научен план обаче се надяваме нашия проект в някаква степен да постави началото на разширяването на интереса към нашето село.

Обобщено: актуалността и значимостта на научната проблематика изхожда актуалната ситуация на нарастващ регрес в духовността и в културата на Видински регион, което е заплаха за изчезване на първичните белези на християнство, култура, история и идентичност. За извеждането на тези заключения са взети предвид национални прегледи, проверки и анализи, и информация от статистически източници и официални бази данни. Това обстоятелство обаче ни мотивира да разгърнем стратегия с практически научни иновационни подходи, която да не бъде зависима от обективните условия, а да създава възможности за работа в дългосрочна перспектива. Предвид този факт е актуална и поканата да предложим стратегия: (1) в съответствие със спецификата на избрания район и при наличието на адекватно и тясно взаимодействие с местните държавни сектори в краткосрочен и дългосрочен план⁸⁾ и (2) която да предлага актуален и съответен модел на визията на Държавата за развитието на научните изследвания в България, на приоритетите на Иновационната стратегия за интелигентна специализация, на Националната стратегия за висше образование, а в по-широк план – и на изпълнението на Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ и Европейската рамкова програма. Настоящият проект взема предвид назованите документи.

Актуалната ситуация до момента разкрива изоставане на изследванията върху културата и духовността на селата в Северозападна България, и в частност – във Видински регион в интердисциплинарен план. Изследванията през последните двадесет години са фрагментарни и незадоволителни, предимно с описателен характер, а моделът за трайното

транслиране на духовния и културен живот в съвременна среда напълно липсва. Научната система като цяло продължава да се интегрира трудно в региона не само поради отдалечеността му от централна България, но поради засилената миграция на местния научен потенциал. В този план актуалността на проекта се подсилва и от мотива, че предложената стратегия „ще привлече и задържи младите хора в страната,“² (с. 11) което съответства на визията на Иновационната стратегия за интелигентна специализация. Предложената възможност е практически разгърнат процес, надхвърлящ времевите граници на програмния период.

Фигура 3. Актуалност на изследваната проблематика

Състояние на изследванията по проблема

Според Иновационната стратегия за интелигентна специализация 2014 – 2020 г.²⁾ насочеността на научния потенциал в страната, фокусът на

научните изследвания и стратегиите за иновационно развитие във Видински регион, са били обект на обсъждания и анализи в различни научни и специализирани сектори. За съжаление обаче практическите резултати от развитието им не отчитат необходимия напредък. Един от съществените проблеми по отношение на науката и научните изследвания е наслояването с години отношение към хуманитаристиката като към феномен с трудно разпознаваем практико-приложен характер. Ако на хуманитарните изследвания и иновации се гледа като на социален фактор, отговорен за развитието на обществения живот като цяло, решаването на предизвикателствата със слаба културна и духовна изява би могло да стане значително по-лесно. В близкото минало малка част от изследванията, посветени на селата във Видинския регион тях са били обект на исторически, археологически и етнографски интерес, лишен от всякаква интердисциплинарност. Малко на брой села попадат и в изследователското поле на тясно профилираните мести специалисти. Отчита се и ниска ефективност на приложенията на научните изследвания и слабо участие на външни специалисти.

Насоченост на проекта в съответствие със съответното обществено предизвикателство, определено в Националната стратегия за развитие на научни изследвания в Република България

Чрез настоящия проект заявяваме своята визия за промяна в назованата ситуация, като предлагаме и конкретни решения за преодоляването на общественото предизвикателство в сектора „социално развитие, културно-историческо наследство, национална идентичност и развитие на културата на обществото.“⁽⁸⁾

В избраните области на проекта се стимулира (насърчава): (а) мотивацията за развитието на духовния и културния живот във Видински регион; (б) интересът на местни туристически сектори към атрактивните дестинации; (в) засилването на „интеграцията на българската наука в

обществото⁸⁾ чрез целевото обхващане на тези сектори и местни институции, които оказват пряко въздействие върху християнската и социалната култура на хората (Община Димово и Община Видин – Видинска Света Митрополия, РУО, Регионален исторически музей, Държавен архив – Видин, Регионална библиотека – Видин, Библиотека – Димово, Читалище – Димово); (г) партньорството в решаването на общественото предизвикателство, което е „основен принцип за изпълнение на стратегията“⁸⁾; (д) интердисциплинарния подход в изследването, в отговор на „изисквания за интердисциплинарност на изследванията като предпоставка за развитие на всички основни научни области“⁸⁾; (е) ресурсната ефективност на взаимодействието между научните работници от базовата организация и местните държавни сектори, допринасяща за баланса на професионалното им развитие, в съгласие с визията на Националната стратегия: „Регионалният баланс на науката да допринесе за баланс в развитието на регионите в съответствие с националните интереси на страната и с визията на ЕС“⁸⁾; (ж) „повишаването на научната култура“⁸⁾ на местните специалисти (чрез предвидените в проекта взаимодействия с практико-приложен характер, осигуряващи технологична модернизация на държавните институции, с които работим); (з) развитието на изследователската и иновационната (електронна) инфраструктура на местните образователни, духовни и културни институции, което отговаря на целта за изграждането на електронна изследователска инфраструктура, залегнала в Иновационната стратегия за интелигентна специализация²⁾; (и) „засилването на връзките на науката с висшето образование, образованието на всички нива, държавната администрация, и обществото като цяло“²⁾: привличане на водещи специалисти в съответните научни области от базовата организация, с цел практическо взаимодействие с местните институции съобразно целите на проекта; (к) написването на специализирани научни изследвания, свързани със съхраняването на християнското и културното

наследство, като по този начин се стимулира тяхното възрастване в качествено и количествено отношение.

Заклучение

Пред екипа на проект КП 06 ОПР 05/6 са изправени сериозни предизвикателства, които не могат да бъдат разрешени в рамките на предвидените три години за проекта. Ясно съзнаваме, че сме поставили в научния си фокус съдби, животи, човешки истории и още повече скрити и неясни факти. Ако част от тях могат да бъдат обговорени научно, съхранени, транслирани и вплътени в нови бъдещи проекти, екипът на настоящия проект е завършил успешно своята работа. В същността си тя е мисия: мисията да помним, да пазим, да се отдаваме, да полагаме основите на живота там, където той си е отишъл или преждевременно или навреме. Човекът е човек тогава, когато живее и обговаря живота си и този на другите, с достойнство *sub specie aeternitatis*.

БЕЛЕЖКИ

1. Изследването се реализира по проект КП 06 ОПР 05/6 към ФНИ.
2. Според Иновационната стратегия за интелигентна специализация 2014 – 2020 г. хуманитаристиката притежава трудно разпознаваем практико-приложен характер. Повече вж. *Иновационна стратегия за интелигентна специализация 2014 – 2020*, с. 33.
3. В Северозападна България „са разположени 622 села като 16 от тях са с население под 20 човека. Това са предимно села във Видинска област. Други 76 села (12,2%) функционират с население в тях между 20 и 100 човека. В тази категория освен села от област Видин, които са преобладаващи, има и такива от областите Монтана, Враца и Плевен. Може да се направи извода, че след 10 години в Северозападна България

ще бъдат напълно и частично обезлюдени съответно около 2-3% и 12% от всички села в региона“ (Koleva & Pikard, 2015). .

4. Броят на жителите в селото не е съвсем стряскащо число предвид това, че в три села във Видинска област жителите са много по-малко на брой. Преброяване през 2012 г. разкрива, че в село Граничак живеят 10 души, в село Шипикова махала – 5 души, а в село Орещец – 10 души (Petkova, 2015; Shishmanova, 2015).

5. Според статистическите данни на НСИ „най-малка по брой на населението е област Видин, в която живеят 88 867 души“: *Население и демографски процеси през 2016 г.*. НСИ. Видинският регион е един от тези, в които има най-голямо обезлюдяване наред с областите Габрово, Велико Търново и Враца. През последните 10 г. населението е намаляло с 24 % или с близо 31 000 души, по данни на териториалното статистическо бюро – Видин. Основната част от селските селища е с население под 500 души, като това важи преди всичко за селата в пограничните общини. Във Видинска област живеят едва 23,8 % от жителите на Северозападния регион. С минимални стойности (около и под 20 д./км²) е географската гъстота на населението в общините Чупрене, Г. Дамяново, Бойница, Макреш и др. Само 15 % от населението са под 18 г., а за сметка на това 26 % са над 65-годишна възраст, което води до заключението, че населението в областта ще продължи да намалява“: Териториално статистическо бюро – Видин. Повече за броя на жителите в Северозападна България, и в частност в област Видин (Budzheva, (2015).

6. *Население и демографски процеси през 2016 г.*, НСИ.

7. Според специалисти демографската криза в българските села постепенно прераства в катастрофа, а това довежда „до съответни изменения в структурата на населените места според броя на техните жители. През годините на периода 2003-2010 г. както преди 2007 г., така и след приемането ни в ЕС преобладават малките населени места с

жители под 200 души. Техният относителен дял само за последните 4 години нараства с 2,3% и съставлява малко повече от половината от общият брой на селата. Съгласно резултатите от последното преброяване на населението през 2011г. в 181 населени места не живее никой, в 21% от тях живеят под 50 човека, а в 36% живеят между 100 и 500 души. Това означава, че обезлюдяването на малките села е в пълен ход и може да събуди интерес и желание у някои чуждестранни граждани да ги притежават под една или друга форма“ (Koleva & Pikard, 2015). Mihova (2015) дава интересна информация, свързана с обезлюдяването на селата през не толкова далечната 2013 г.: „Към 31.12.2013 г. населението на страната е разпределено в 5 268 селища – 257 града и 5 268 села. Селищата, в които вече никой не живее са 169 на брой. Закритите с Решения на Министерския съвет села само през миналата година са 10, от които 6 са присъединени към други селища. От 2008 г. насам са обезлюдени нови 47 села. По време на преброяването на населението през 2011 г. в 181 села няма преброени лица. Най-много „населени“ места без население има в областите Габрово, Велико Търново и Кърджали. Всяка година към тях се прибавят нови с опустели къщи и загаснали огнища. Селищата, в които живеят от 1 до 50 човека са достигнали 117, което представлява 21.4% от общия им брой. Трансформацията във възходяща посока от 2013 г. до днес несъмнено е нараснала и вероятно броя на селата под 50 човека се е увеличил. Към тази група несъмнено спада и село Владиченци.

8. Национална стратегия за развитие на научните изследвания (2017 – 2030 г.)

https://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/een/strategiya_n_auchni_izsl.pdf

9. Отразените в нея липса на последователна държавна политика (вкл. финансиране) за подкрепа на научните изследвания, както и незадоволителното изпълнение на предишната Национална стратегия за

развитие на научните изследвания в Република България (2012-2020) и на поетите ангажименти към ЕС се оказват едни от водещите мотиви при опита за изграждането на подобна стратегия. В съответствие с Националната стратегия за развитие на научните изследвания „проблемите в липсата на насърчителна държавна политика в областта на научните изследвания рефлектират и върху иновационния индекс на страната, определян в ежегодния доклад European Innovation Scoreboard“.

10. В Иновационната стратегия за интелигентна специализация 2014 – 2020 г.²⁾ четем следното: „В района са включени областите Видин, Враца, Монтана, Ловеч и Плевен. Съгласно целенасочената политика на правителството за подкрепа на развитието на Северозападен район (с най-нисък БВП/глава от населението за целия Европейски съюз, ЕС) ще бъде насърчен капацитетът за интелигентна специализация в три тематични области на ИСИС – „Мехатроника и чисти технологии“, „Здравословен начин на живот и биотехнологии“ и „Нови технологии в креативните и рекреативните индустрии“ (с. 33).

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Budzheva, R. (2015). Umirashtite sela na severozapadnata granitsa: parallel mezhdu sadbata i sastoianieto na granichnite balgarski i srabski sela. In: Koleva, G. & Pikard, D. (2015). *Sela za prodan*. Sofia: Omda [Буджева, Р. (2015). Умиращите села на северозападната граница: паралел между съдбата и състоянието на граничните български и сръбски села. В: Колева, Г. & Пикард, Д. (2015). *Села за продан*. София: Омда].
- Koleva, G. & Pikard, D. (2015). *Sela za prodan*. Sofia: Omda [Колева, Г. & Пикард, Д. (2015). *Села за продан*. София: Омда].
- Mihova, G. (2015). Fenomenat “sela za prodan” i demografskite transformacii v balgarskoto selo. In: Koleva, G. & Pikard, D. (Eds.). (2015). *Sala za prodan*. Sofia: Omda [Михова, Г. (2015). Феноменът „села за

продаван“ и демографските трансформации в българското село. В: Колева, Г. & Пикард, Д. (съст.). (2015). *Села за продан*. София: Омда].

Petkova, K. (2015). Obezliudyavaneto na balgorskoto selo otblizo: sluchaiat selo Krushovitsa, obshtina Elin Pelin. In: Koleva, G. & Pikard, D. (Eds.). (2015). *Sala za prodan*. Sofia: Omda [Петкова, К. (2015). Обезлюдяването на българското село отблизо: случаят село Крушовица, община Елин Пелин. В: Колева, Г. & Пикард, Д. (съст.). (2015). *Села за продан*. София: Омда].

Shishmanova, M. (2015). Sela za prodan ili model za sahranenie i grizha. In: Koleva, G. & Pikard, D. (Eds.). (2015). *Sala za prodan*. Sofia: Omda [Шишманова, М. (2015). Села за продан или модел за съхранение и грижа. В: Колева, Г. & Пикард, Д. (съст.). (2015). *Села за продан*. София: Омда].

✉ Dr. Ivelina Nikolova Nikolova
Department of Theology
University of Plovdiv Paisii Hilendarski
24, Tsar Assen Str.
4000 Plovdiv, Bulgaria
E-Mail: ivelina_selo@abv.bg

© 2020 Venets: Author

